

Bu proje Avrupa Birliği ve
Avrupa Konseyi tarafından
finanse edilmektedir

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Bu proje Avrupa Konseyi
tarafından yürütölmektedir

BATI BALKANLAR VE TÜRKİYE'YE YÖNELİK YATAY DESTEK 2019-2022

*HAKLARINIZ İÇİN:
AVRUPA STANDARTLARINA
DOĞRU*

TÜRKİYE'DE KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİNİN DESTEKLENMESİ PROJESİ

KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİ ÜZERİNE 4. ÇOK PAYDAŞLI TOPLANTI

SONUÇ RAPORU

DİYARBAKIR

DR. ÖĞR. ÜYESİ ASUMAN AYTEKİN İNCEOĞLU

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

HUKUK FAKÜLTESİ

Toplantı tarihi ve yeri:

19 Eylül 2022 – Diyarbakır Radisson Blu Hotel

Bu rapor, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin mali desteğiyle hazırlanmıştır. Burada ifade edilen görüşler hiçbir şekilde tarafların resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

TÜRKİYE’DE KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİNİN DESTEKLENMESİ PROJESİ KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİ ÜZERİNE ÇOK PAYDAŞLI TOPLANTI IV (DİYARBAKIR) SONUÇ RAPORU

Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi’nin ortak yürüttüğü [“Türkiye’de Kadınların Adalete Erişiminin Desteklenmesi”](#) projesi, kadınların adalete erişimini uluslararası standartlar ve Avrupa standartları doğrultusunda güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, yetkilileri, baroları, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın hakları, kadının adalete erişimi alanında çalışan üniversite ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren ve 19 Eylül 2022 tarihinde Diyarbakır’da düzenlenen çok paydaşlı toplantıda, kadınların adalete ve adli yardıma erişimi önündeki engeller ve zorluklar tartışılmış ve mevcut zorlukların nasıl aşılabileceği üzerine öneriler geliştirilmiştir.

I - KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİ: MEVZUAT, SORUNLAR VE GÖZLEMLER

Kadınların ve erkeklerin geleneksel rollerle kısıtlanması, kadınların temel haklarından yararlanmalarını engelleyen toplumsal cinsiyet ayrımları, kalıp yargılar ve bu bakışın yargılamaya yansması hem adil yargılanma hakkını hem de kadınların adalete eşit erişiminin sağlanmasını engellemektedir.

Kadınlar adalet sistemi ile etkileşim kurabilmeli, sisteme dahil olabilmeli ve etkin başvuru yapabilmelidirler. Kadınlara ve kız çocuklarına karşı işlenen suçlarda, cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet faillerinin soruşturmaları ve kovuşturmaları hızlı yürütülmeli ve cezalandırılmaları sağlanmalıdır. Aynı zamanda kadınlar kuralların oluşturulması sürecinde de etkin olmalıdır. Örneğin Türk Ceza Kanunu hazırlık ve değişiklik komisyon çalışmalarına kadın ceza hukukçularının davet edilmemesi son derece dikkat çekicidir.

1- Kadınların adalete erişimde karşılaştıkları özel engeller

a- Hukuki ve kurumsal engeller

aa. Ayrımcı hukuki çerçeveler. Cinsel saldırı suçunun unsurlarının oluşup oluşmadığını tespit ederken soruşturmada veya kovuşturmada kadının açık rızasının varlığını araştırmak yerine fiziksel güç unsurunun esas alınması bu hususa örnek olarak verilebilir.

bb. Etkisiz ya da problemlı yasalar ya da prosedürler. İkincil mağduriyet yaratan ceza muhakemeleri yasaları burada örnek olarak gösterilebilir. *Avrupa Konseyi Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Sözleşmesi* (İstanbul Sözleşmesi) uzmanlar grubu (GREVIO) tarafından hazırlanmış olan Türkiye raporunda, bilinçli karar alabilmek, destek ve koruma haklarını etkin şekilde kullanabilmek için şiddet mağdurlarının yeterli şekilde ve zamanında bilgilendirilmesi önerilmektedir. Bilgilendirme, ilgili tüm dillerde, anlamlı ve erişilebilir olmalıdır. Ayrıca yine raporda, şiddet mağduru kadınların uzlaşmanın zorunlu olmadığına dair bilgilendirilmesi de tavsiye edilmektedir. CMK. m. 234/3 ve bazı başka hükümlerde mağdurun bilgilendirilmesine yer verilmiştir ancak hangi haklara ilişkin bilgilendirmenin yapılacağı hususunda açık bir düzenleme mevcut değildir. “Kendilerine sağlanan hak ve yardımlara ilişkin olarak” ifadesi çok geniş bir ifadedir. Bilgilendirmenin hangi hususlara ilişkin gerçekleştirileceği, tek tek sayılarak, açıkça belirtilmelidir. Aksi halde haklarına dair bilgisi olmayan şiddet mağduru kadının, destek ve koruma haklarını etkin şekilde kullanabilmesi mümkün olamaz. Mağdurlar; hakları ve ulaşabilecekleri hizmetler, failin cezasının belirlenmesi, sürecin işleyişi, hükümlünün ya da tutuklunun salıverilmesi, kaçması gibi meydana gelen değişiklikler, ihtiyaç halinde çevirmenden yararlanabilme, ikincil mağduriyeti en aza indirgeyecek prosedürlerin mevcudiyeti, hukuk davası açma ve tazminat talep edebilme gibi konularda bilgilendirilmelidir.

cc. Hukukun toplumsal cinsiyete duyarsız şekilde yorumlanması. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girmedi ve haksız tahrik hükmü değişmeden önce Yargıtay, kadınların hayat tarzının “eril” sosyal normlara uygun olmadığı gerekçesi ile failere haksız tahrik indirimini uygulamaktaydı. Hatta benzeri kararlara 5237 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra da rastlanılmaktadır. Yargıtay 1. Ceza Dairesi’nin 12.03.2007 tarih 2006/6680 E., 2007/1345 K. sayılı kararı ile onanan Diyarbakır 3. Ağır Ceza Mahkemesi’nin 29.12.2005 tarih 2005/467 E., 411 K. sayılı kararı: “Maktulenin 18 yaşını bitirmediği halde evden kaçtığı, anne babasının eve getirmesine rağmen tekrar kaçtığı, toplumda fuhuş yaptığı yönünde kanaat bulunduğu, otopsi raporuna göre kızlığının bozulmuş olduğu, daha önceden resmi ya da gayri resmi herhangi bir evlilik yapmamış olması dikkate alındığında, maktulenin bu durumu sanığın yaşadığı sosyal ve kültürel yapı özellikleri göz önüne alınarak sanık lehine haksız fiilin meydan getirdiği hiddet ve elemde dikkate

alınarak 5237 sayılı TCK. 'nun 29'uncu maddesi gereğince haksız tahrik nedeniyle indirim sebebi kabul edilmiştir”.

dd. Hukuk sistemlerinde toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılar ve toplumsal cinsiyet klişeleri. Kadının kolluğa veya yargı makamlarına yaptığı başvurularda, uğradığı şiddete kadının zemin hazırladığının ima edilmesi, kadınların kıyafetlerinin cinsel saldırıyı kışkırttığı kabulü, kadının yaşam tarzının verilen kararlara temel teşkil etmesi veya rızasının varlığı yönünde delil olarak kabul edilmesi ya da bu hususlar gözetilerek kadının iffetsiz olduğu imajı yaratılarak ceza indirimlerinin yapılması, kalıp yargılara örnek olarak verilebilir. Hukuk sistemlerinde kalıp yargılarla baş etmek zorunda bırakılan kadınların ikincil mağduriyete uğradıkları ve adalete erişimlerinin engellendiği aşikardır.

Kalıp yargıların önüne geçmek için, itiraz, temyiz, bireysel başvuru gibi yolların mahkemelerde veya uluslararası mahkemelerde kullanılması suretiyle mevzuat ve hukukun uygulanması sağlanabilir. Soruşturma ve kovuşturma aşamasında özellikle karışık davalarda alınan uzman görüşleri veya bilirkişi raporları, kalıp yargılara dayanılmasını engelleyebilir. Örneğin cinsel saldırıda mağdurun donabileceği, tepkisiz kalabileceği yönünde alınabilecek raporlar gibi. İç soruşturmalar, disiplin soruşturmaları yoluyla pratiklerin değiştirilmesi sağlanabilir ve adalet aktörlerinin taraflı davranabileceği koşulları sınırlayan prosedürler geliştirilebilir. Ayrıca bu konuda davranışsal değişiklikler hedeflenerek eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetleri yapılabilir ve iyi uygulamalar belirlenerek, teşvik edilebilir.

b- Sosyo-ekonomik ve kültürel engeller

aa. Kadınların, haklarını korumak amacıyla başvurabilecekleri yasal hakların ve prosedürlerin farkında olmaması. Özellikle merkezden uzak yerleşim yerlerinde hayatlarını sürdüren kadınların, adli yardıma, kadın konuk evine nasıl ulaşacakları, nereden bilgi alacakları, mahkemeye nasıl başvuru yapacakları gibi hususlarda bilgi sahibi olmamaları, kadının adalete erişimini engellemektedir. Buna ilişkin iyi uygulama örnekleri de mevcuttur. 2021’de başlatılan İzmir İnsan Haklarının Başkenti Projesi kapsamında, İzmir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Projeler Dairesi Başkanlığı’na bağlı KentSEL Adalet ve Eşitlik Şube Müdürlüğü ve İzmir Barosu iş birliğinde “Adalet için Adli Yardım Aracı” uygulaması, partnerlerin

sayfalarında duyurulacak tarihlerde merkezden uzak ilçe ve mahallelere giderek adalete erişimle ilgili adli yardım sağlamayı planlamaktadır. Adli yardım, İzmir Barosu avukatları tarafından sağlanmakta, avukatlık ücretleri ise İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından karşılanmaktadır.

bb. Kadınların mali olanaklarının daha kısıtlı olması. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri'ne ulaşım ücretini karşılayamadığı için gidemeyen kadınların durumu örnek olarak verilebilir.

cc. Evle ilgili görevlerin, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak eşitsiz dağılımı. Ev işlerinin yapılması, çocukların bakımı gibi pek çok husus kadının görevi olarak nitelendirilmektedir. Haksız tahrike ilişkin verilen bir mahkeme kararında, “... maktule gayri resmi evli olsa bile bu yaşamını sürdürürken ailevi sorumluluklarını özellikle küçük çocuklarının bakım ve sorumluluğunu gözetmek zorundadır. Olayımızda bu küçük çocukların bakıp gözetilmesi sorumluluğunu bırakarak evi terk eden ve olağan yaşam akışına ters olarak başka arayışlar içinde bulunduğu anlaşılan maktulenin bu hareketleri tahrik nedeni kabul edilmiş ve sanık lehine 5237 sayılı Kanun'un 29'uncu maddesinin uygulanması gerektiği kanaatine varılmıştır” ifadelerine yer verilmiştir (Yargıtay 1.CD.'nin 10.10.2007 tarih ve 2007/1118 E., 7429 K. sayılı kararı ile onanan Zonguldak 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 21.06.2006 tarih ve 2006/124 E., 160 K. sayılı kararı).

dd. Toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılar ve kültürel davranışlar. Boşanmış kadınların kalıp yargılar sebebiyle toplum baskısına maruz kalması, özgürce hayatını yaşayamaması ya da kadınların miras davası açmayı kültürel olarak reddetmesi veya kadınların belirli meslekleri yapamayacaklarına karşı duyulan inanç bu hususta örnek olarak verilebilir.

2- Adalete erişimin bileşenleri

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Tür türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme (CEDAW) 33 Sayılı Genel Tavsiye Kararı'nda adalete erişimin altı bileşeni olduğu ifade edilmiştir.

a. Dava Edilebilirlik. Kadınların haklarını savunabilmek için imkanlara sahip olması, güçlendirilmeleri gereklidir. Bu bağlamda kadınların yargıda eşit temsiline sağlanması

önemlidir. Oysa Türkiye’de hakimlerin %36.93’ü, savcılarının ise %7.19’u kadındır¹ Kadın sivil toplum kuruluşlarının kadın hakları davalarını üstlenmeleri, davaya katılabilmeleri de yine bu kapsamda verilebilecek örneklerden biridir.

b. Erişilebilirlik. Adalet sisteminin kadınlar açısından güvenli, ekonomik, fiziki olarak erişilebilir olması, kadınların ihtiyaçlarına uygun olması. Düşük gelirli kadınlar için mahkeme masraflarının düşürülmesi, adli yardımın sağlanması, dil engellerinin kaldırılması, okuma- yazma bilmeyenlere yardım edilmesi, farklı dillerde anlaşılır, basit anlatımlarla broşürler hazırlanarak kadınlara haklarına ilişkin bilgilendirme yapılması, yargı ve benzeri kurumların ve diğer hizmetlerin fiziksel ortamının ve konumunun tüm kadınlar için samimi, güvenli ve erişilebilir olması, ulaşım masraflarının karşılanması, bir dizi yasal ve sosyal hizmet içeren, kadınlara yönelik şiddet, ailevi konular, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam, mülkiyet, göçmenlik gibi farklı konularda “tek elden” hizmet verebilecek, kadının kurumlar arasında gidip gelmesini engelleyecek adalete erişim merkezlerinin kurulması, engelli kadınların adalet sistemine erişimleri konusuna dikkat edilmesi gerekir.

Mağdurların güvenliğini sağlamak için kolluk teşkilatı, savcılar ve hakimler arasında işbirliği yapılmalı, koordineli çalışılmalıdır. Toplumsal cinsiyete dayalı, mağdur odaklı bir yaklaşımla dava ve mahkeme salonu yönetimi planlanmalı ve risk değerlendirmeleri belirli aralıklarla yapılmalıdır. Mağdurların ikincil mağduriyetlerini önleyecek şekilde takdir yetkisi kullanılmalı, gecikmelerden kaçınılmalıdır.

Bu bağlamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak çalışan, ŞÖNİM’ler (Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri), barınma yardımı, geçici maddi yardım, rehberlik, danışmanlık, hayati tehlikenin bulunması halinde geçici koruma altına alma, kreş yardımı, hukuki destek, istihdama yönelik destek, eğitim öğretim konusunda destek vermektedirler. Bununla birlikte uygulamada ŞÖNİM’lere ilişkin pek çok sıkıntının mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Şehir dışında ulaşımı zor olan yerlerde kurulmuş olmaları, kadınların bu merkezlere ulaşma güçlüğü, nitelikli personel ve uzman sayısının yetersizliği, koordinasyon toplantılarının hiç yapılmaması gibi hususlar sorunlar arasında dile getirilmektedir. GREVIO Türkiye raporunda, ŞÖNİM’lerin yeterli sayıda kurulmasının, güçlendirilmesinin, mağdurların tek bir başvurusu ile

¹ Bkz. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/39c8a8cb-7600-4159-933b-48881447f0d4.pdf>.

gereken hizmetlere erişiminin mümkün kılınmasının, hizmet sunumlarının genişletilmesinin, kapasitelerinin artırılmasının sağlanması tavsiye edilmiştir. Yine GREVIO raporunda, Söz.'nin 25. maddesine uygun olarak, cinsel şiddet mağdurlarının başvurabileceği yeterli sayıda cinsel şiddet kriz ve başvuru merkezi kurmak, mağdurların erişimini sağlamak, Çocuk İzlem Merkezlerinin (ÇİM) kapasitesini güçlendirmek gerektiği ifade edilmiştir. 63 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 9. maddesinde, cinsel suç mağdurlarına hizmet verecek merkezlerin kurulması düzenlenmiştir. Ceza Muhakemesi Kanununa eklenen geçici madde 5'te, 236. maddenin dördüncü ve beşinci fıkralarında belirtilen merkezlerin Sağlık Bakanlığı veya Üniversiteler tarafından kurulabileceği belirtilmiştir.

Kurumsal mekanizmaların geliştirilmesine dair son dönemde yürütülen bazı çalışmalar mevcuttur: "Türkiye'de Adalete Erişim için Adli Yardım Uygulamalarının Geliştirilmesine Destek Projesi Aşama II" kapsamında, barolar nezdinde altı ilde pilot uygulama kapsamında Şiddet Mağduru Destek Merkezleri kurulmuş, eğitimci eğitimleri tamamlanmış, yönergeleri hazırlanmış ve anılan merkezler faaliyete başlamaya hazır hale getirilmiştir.

c. Elverişlilik. Mahkeme ve diğer yarı yargısal organların kırsal ve uzak bölgelerde kurulu olması, bunların bakımının sürdürülmesi, fonlanması gerekir. Uzak bölgelerde mobil mahkemelerin kurulması bu konuda örnek olarak verilebilir.

d. İyi nitelikler. Adalet sistemi, uluslararası yetkinlik, etkililik, bağımsızlık, tarafsızlık gibi iyi niteliklere sahip olmalı ve toplumsal cinsiyete duyarlı ve sürdürülebilir çözümler getirebilmelidir. GREVIO raporunda ilgili tüm profesyonellere, farkındalık ve duyarlılık yaratmak amacıyla hizmet içi eğitimler yoluyla eğitimler verilmesi tavsiye edilmiştir. Bu bağlamda hukuk profesyonellerine ve adli destek görevlilerine yönelik eğitim faaliyetleri çeşitli projeler kapsamında da desteklenmektedir.

e. Başvuru yollarının öngörülmesi. Adalet sisteminin kadınlara elverişli bir koruma ve karşılaşılabilecekleri her türlü zarar için anlamlı tazmin yolları sunması gerekir. Kadınlara elverişli koruma sunma örneği olarak, acil koruma kararlarının zamanında değerlendirilmesi verilebilir. Burada ifade etmek gerekir ki, *Şiddet Suçu Mağdurlarına*

Tazminat Ödenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi bugüne kadar Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından onaylanmamıştır. Suç sonrasında mağdurlar fiziksel, ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan yardıma, desteğe ihtiyaç duyabilirler. Çağımızın modern devlet ve ceza hukuku anlayışı uyarınca, mağdur ile devlet arasında doğrudan bir ilişki kurulmalı ve suç mağduru, suçtan doğan mağduriyetinin giderilmesini devletten talep edebilmeli ve devlet, zararın giderilmesi yükümlülüğünü yerine getirmelidir. Suçtan doğan mağduriyetin giderilmesi, sosyal devlet olmanın gereği olduğu kadar, mağdur açısından adaletin sağlanmasının da koşuludur.

f. Hesap Verebilirlik. Adalet sisteminin yukarıdaki ilkelere uyumlu bir şekilde işleyip işlemediğinin izlenmesi, hukuk profesyonellerinin hukuka aykırı davranışlardan disiplin yaptırımları gibi yaptırımlarla sorumlu tutulabilmesini gerektirir.

3- Veri toplama

Adalete erişimde önemli bir başka husus, veri toplamadır. Mağdur ve fail hakkındaki verilerin cinsiyete, yaşa, uygulanan şiddetin türüne, fail ile mağdurun ilişkisine, coğrafi yere göre ayrıştırılması, kovuşturma ve mahkumiyet oranlarını gösteren kamuya açık verilerin toplanması, sorunu tespit bakımından son derece önemlidir. Adalete erişim bakımından toplumsal cinsiyet eşitliğine göstergelere ve politika üretmede etkili olacak, toplumsal cinsiyet eşitliğini tüm boyutları ile kapsayacak standartlara ihtiyaç bulunmaktadır.

4- Adil yargılanma hakkı, eşitlik, ayrımcılık yasağı ve adalete erişim

Toplumsal cinsiyet temelli şiddet, kadına yönelik şiddet, ev içi şiddet, cinsel şiddet, kültürel, geleneksel veya dini köklere sahip olduğu veya ahlak kurallarından ileri geldiği düşüncesiyle rasyonalize edilen şiddet vakalarında yargılama hızlı olmalı, kalıp yargılardan uzak, adil ve tarafsız olarak yürütülmeli, mağdurun sorgusu müdahaleci olmamalı, mağdurun güvenliğini, mahremiyetini korumalıdır. Hukuk profesyonelleri olayın ciddiyetini gözardı etmemeli, anlayışlı olmalı, empati kurabilmelidir. GREVIO önerilerinde de yer alan, mağdurun cinsel geçmişinin delil olarak kabul edilebilirliğinin engellenmesi ve TCK m. 287 hükmü ile yasal olarak hakim ve savcı kararı ile mümkün kılınsa da kadının aydınlatılmış rızası olmaksızın hiçbir genital müdahalenin yapılmaması hususları bu bağlamda önemlidir. Delil elde etme uğruna mağdur kadının rızası dışı genital muayeneye zorlanması, hem ikincil mağduriyet

yaratacak hem de kadınların adalete olan güvenini zedeleyecektir. Hakimler mağdur için gereksiz travma, stres ve ikincil mağduriyet riskini en aza indirmek amacıyla delillerin toplanmasını yönetmelidir. Ayrıca devlet tarafından etkili hukuk yolları hayata geçirilmelidir. Hukuk profesyonelleri kadına yönelik şiddetin hoş görülmeceği mesajını topluma iletme konusunda önemli bir role sahiptir.

Eşitlik, adalete erişimin bileşenlerinden biridir. Adil yargılanma hakkının sağlanması bakımından hukuk profesyonellerinin eylem ve tutumlarında eşitliği gözetmesi zaruridir. Ayrımcılık yasağı adil yargılanmaya ilişkin temel değerlerden birini oluşturmaktadır. Kadınlara yönelik her türlü ayrımcılıkla mücadele için gerekli önlemlerin alınmasını CEDAW taraf devletlere bir yükümlülük olarak atfetmiştir. Hukuk profesyonelleri çoklu ayrımcılıkla karşılaşan kadınlarla iletişim kurma yollarına özel dikkat göstermeli, toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılardan kaçınmalıdır.

Kadınların işyerinde istenmeyen cinsel içerikli davranışlara maruz kalmaları, ayrımcılığın özel bir türü olarak nitelendirilmektedir. Kadınların maruz kaldıkları cinsel içerikli davranışlara karşı haklarını koruma kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle amir konumundaki kişilerin iltifat ya da yakınlık gösterme veya yardım etme kisvesi altında gerçekleştirdikleri cinsel içerikli istenmeyen davranışlara karşı başvuru yolları geliştirilmelidir. Bu husus da adalete erişimin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Cinsel saldırı vakalarında açık ve serbest rıza tek gösterge olarak kabul edilmelidir.

5- Adli yardım

Adalete erişim hakkının sağlanması için, hukuk profesyonelleri tarafından şiddete maruz kalan şikayetçiye erişilebilir destek, ekonomik yardım ve bilgi sağlanmalıdır. Adli yardım, ücretsiz hukuki danışmanlığı, yardım ve hukuki temsili kapsamaktadır. Bununla ilişkili olarak mahkemeye erişim hakkı, adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçasıdır. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun uyarınca, Kanun kapsamında korunan kişilerle ilgili olarak, mülkî amir hukukî bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesine karar verebilir. Avukatlık Kanunu uyarınca, adli yardım isteminde bulunan kişi, isteminde haklı olduğunu gösterdiği delillerle kanıtlamak zorundadır. Yine Avukatlık Kanunu uyarınca yargılama giderlerinin karşılanamayacağına açıkça anlaşılması ve adli yardım talebinde bulunanın haklılığı açısından kesin veya kuvvetli bir kanı oluşması halinde, yargılama giderleri adli yardım fonundan karşılanır. Türkiye’de hukuk davalarında adli yardımın ceza davalarına nazaran sınırlı olması, mahkemeye erişim bakımından ekonomik bir engel olarak değerlendirilmektedir. Adli yardım sistemleri toplumsal cinsiyete karşı duyarlı olmalı, toplumsal

cinsiyet eşitliğini sağlamalı, yeterli ölçüde finanse edilmelidir. Nitelikli ve bağımsız avukatlar tarafından sağlanacak adli yardıma geniş kapsamlı bir katılım gereklidir. Adli yardım avukatları, toplumda sunulan sosyal hizmetler, kriz merkezleri gibi kadınları destekleyici kurumlar hakkında bilgi sahibi olmalıdır.

6- Cezanın belirlenmesi ve kararların infazı

Adalet erişim, sadece yargıya erişim anlamına gelmemektedir. Adil bir yargılanma süreci, adil bir karara erişim, kararın infazının sağlanması ve bunun denetimini de kapsamaktadır. Bazı ülkelerde cezanın belirlenmesi ile ilgili kılavuz ilkeler benimsenmiştir. Ayrıca ulusal mahkemelerin aldığı kararlar, uygun bir şekilde icra edilmelidir. Ulusal makamlar ilgili ihlali tanıyıp, buna yönelik bir hukuki yol öngörmediği sürece, kişilerin “mağdur” statüsü ortadan kalkmaz. Kurumlar arası iletişim, kararların icrasının izlenmesi ve denetimi, uluslararası insan hakları organlarına başvuru bu bağlamda önemlidir. *Kadın Mahpuslara Yönelik Muamele ve Kadın Suçlular İçin Hürriyeti Bağlayıcı Olmayan Tedbirlere Dair BM Kuralları*, tutuklu yargılanmaya ve mahkumiyet sonrası cezalara toplumsal cinsiyet temelli alternatifler geliştirilmesini savunmaktadır.

7- Kurumlar arası koordinasyon

Kolluk teşkilatı, savcılık, mahkemeler ve diğer kurumlar arası koordinasyon ve işbirliği adalet erişiminin sağlanması açısından zaruridir. Mağdurun güvenliğine ilişkin tedbirlerin alınması, risk değerlendirmelerinin yapılması, kefaletle salıverilme, şartlı tahliye, denetimli serbestlik gibi faile ilişkin ortak izleme tedbirlerinin izlenmesi, bilgi paylaşımı, veri toplama, araştırma ve analitik projelerin yapılması, çok kurumlu eğitimlerin yürütülmesi gibi konularda kurumlar arası koordinasyon hem verimliliği arttıracak hem de gecikmeksizin adalet erişimi sağlayacaktır. Failin her ihtiyacı için farklı kurumlara gitmesi ve her kurumda kendine dair aynı hususları tekrar tekrar açıklaması yerine kurumlar arası koordinasyonun bulunması işleri çok hızlandıracak ve pratik bir hale getirecektir.

II – KADINLARIN ADALETE ERİŞİMİ ÜZERİNE SİVİL TOPLUM AKTÖRLERİ İLE YAPILAN TOPLANTIDA İLERİ SÜRÜLEN GÖRÜŞVE ÖNERİLER

19 Eylül 2022 tarihinde Diyarbakır’da kadınların adalet erişimi üzerine gerçekleştirilen çok paydaşlı toplantıda dört ana başlık çerçevesinde katılımcılar arasında görüş alışverişi yapılmış, iyi uygulama örnekleri tartışılmış, toplantı açık oturum şeklinde yürütülmüştür. Diyarbakır Barosu, adli yardım avukatları, Dicle Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, kadın hakları, kadınların adalet erişimi, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele alanlarında çalışan sivil toplum kuruluşları, Çocuk İzlem Merkezi ve İl Sağlık Müdürlüğü’nde çalışan uzmanlar, katılımcılar arasında yer almaktadır. Toplantıya kamu kurumu temsilcilerinin katılımının çok sınırlı olduğu diğer katılımcılar tarafından dile getirilmiş ve sorunların birlikte konuşulması ve çözülmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Toplantıda tartişılan sorunlar ve getirilen çözümler dört başlık altında incelenmiş, son başlıkta ise kadınların adalete erişimini desteklemeye yönelik programlar ve işbirliği örneklarine yer verilmiştir.

1- Hukuki ve politik çerçeve

a- Tercümandan yararlanma hakkı

Tercümandan yararlanma hakkına ilişkin, Kadın Destek Uygulamasında (KADES) ilk etapta yer alan 6 dil arasında Kürtçe'nin olmadığı, Diyarbakır Barosu'nun Kürtçe'nin eklenmesi yönünde dava açtığı ve mevcut uygulamaya Kürtçe'nin de eklendiği ifade edilmiştir.

Türkçe bilmeyen kişilerin adli yardıma ulaşmada güçlük çektiği, özellikle belgeleri toplama sürecinde sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir. Kollukta, savcılıkta, mahkemede tercüman bulunması gerektiği hususuna vurgu yapılmıştır.

b-Mağdurun bilgilendirilmesi

şiddet mağdurlarının bilinçli karar alabilmeleri, destek ve koruma haklarını etkin şekilde kullanabilmeleri için avukatların bilgi sahibi olmasının ve doğru yönlendirmeler yapabilmesinin önemine dikkat çekilmiştir. Diyarbakır Barosu tarafından da bilgilendirmeye önem verildiği ve bilinçlendirmeye yönelik farkındalık çalışmalarının yapıldığı ancak merkezden uzak yerlerde adli yardım konusunda bilgilendirmenin yetersiz kaldığı, Baro'nun çok sayıda başvuru aldığı, sadece kadına yönelik şiddet dosyalarına atama yapılabildiği, geri kalan ceza dosyalarının gönüllü takip edildiği belirtilmiştir. Sivil toplum kuruluşları ise bu konudaki kamu spotu eksikliğini gündeme getirmiştir.

Cezaevlerindeki hükümlü ve tutuklu kadınlar ile geri gönderme merkezleri ve gözaltı merkezlerindeki kadınların da problemler yaşadıkları, hakları konusunda bilgilendirilmeleri gerektiği ifade edilmiştir. STK'lar ise cezaevlerine bilgilendirme metni dahi göndermediklerini, izin alamadıklarını belirtmişlerdir.

Dicle Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde görevli akademisyenlerin Valiliğin Aile Destek Merkezleri'ne giderek kadınları bilgilendirdikleri hususu beyan edilmiştir.

TÜBAKKOM (Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu)'dan bilgilendirme yapılmasında mobil araç sağlamada destek talep edilmesi önerilmiştir.

c-Kadınların iş olanaklarının arttırılması

Kadınların iş olanaklarının artırılması gerektiği, bu konuda pozitif ayrımcılık çerçevesinde yasal düzenlemelerin yapılabileceği, “Yurt İçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmelik” kapsamında işe yerleştirmede öncelik hususunun düzenlendiği ancak anılan Yönetmeliğin uygulamasının zayıf olduğu ve bu konuda yerel yönetimlere daha fazla görev ve sorumluluk verilmesi gereği belirtilmiştir.

d-Sağlık mensuplarının sorumluluğu

TCK’nun 280. maddesinde düzenlenen “sağlık mesleği mensuplarının suçü bildirmemesi suçü” sebebiyle aile hekimlerinin kadına yönelik şiddeti bildirme yükümlülüğü altında olduğu, ancak bildirdikleri taktirde de kendilerinin şiddete maruz kaldığı, aile hekimlerinin hem kendilerini hem de mağduru koruma adına uygulamada suçü bildirmekten imtina ettikleri hususu gündeme getirilmiştir.

Bazı durumlarda kadınların hemen şikayette bulunmak istemedikleri, buna cesaretlerinin olmadığı, bu gibi hallerde öncelikle sosyal destek mekanizmalarının çalıştırılması gerektiği ifade edilmiştir.

e-Kolluk mensuplarının sorumluluğu

Kolluk mensuplarının kadının mağdur edilmesine ya da ikincil mağduriyete sebep olması halinde, hukuka aykırı davranışlarından ötürü sorumlu tutulabilmesi için iç denetim mekanizmalarının işletilmesi gerektiği belirtilmiştir.

f- Ayrımcılık suçunun düzenlenmesi

TCK’nun 122. maddesinde düzenlenen nefret ve ayrımcılık suçundan, “nefret nedeniyle” ibaresinin çıkarılması gerekmektedir. Hükümde suçun oluşması için nefret saikinin varlığı arandığından, failin, sayılan farklılıklara dayalı olarak hükümde belirtilen fiilleri yaparak ayrımcı davranması suçun oluşumu için yetmeyecek, ayrıca failin mağdurdan nefret ettiğinin de kanıtlanması gerekecektir. Ancak nefret duygusunu ispat çok güçtür. Bu nedenle nefret saikinin suçun oluşumu için aranması, bu suçun cezalandırılmasını olanaksız hale getirmektedir.

g- İkincil mağduriyetin önlenmesi

Türk Ceza Kanunu’nun 287. maddesinde düzenlenen genital muayene suçunda mağdurun rızası olmaksızın hakim veya savcı kararı ile genital muayeneye gönderilmesi, özellikle cinsel suç

mağdurlarında ikincil mağduriyet yaratacak ve kişilik hakkı ihlaline yol açacaktır. Maddenin bu hususlar dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Fail yakınlarının olduğu duruşmaya mağdurun zorla getirilmesi gibi ikincil mağduriyet yaratan uygulamalardan kaçınılması gerekir. Bu hususta mağdurlara yönelik görüşme tekniklerinin oluşturulması ve hukuk profesyonellerinin bu teknikler doğrultusunda hareket etmesini sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

h- 6284 sayılı kanunla ilgili uygulamalar

- Uzaklaştırma kararlarının sadece kadına yönelik verildiği, çocuklara yönelik verilmediği ve bu hususun uygulamada sıkıntı yarattığı belirtilmiştir.
- Koruyucu tedbir kararı verilmesi için delil veya belge aranmamasına rağmen, uygulamada yeterli delilin bulunmadığı gerekçesiyle koruma kararı taleplerinin red edildiği, yargının toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmeksizin önyargılı şekilde hareket ettiği ifade edilmiştir.
- Koruyucu tedbir kararlarının tebliğlerinin geciktiği, bu süreçte kadınların şiddete uğradığı, tedbir sürelerinin kısa tutulduğu, bununla birlikte son dönemde nispeten tedbir sürelerinin bir miktar daha uzadığı belirtilmiştir.
- 6284 sayılı Kanuna yönelik taleplerin değerlendirilmediği, son derece matbu kararların verildiği ifade edilmiştir.

2- Adli yardımın ve desteğin mevcudiyeti ve erişilebilirliği

- Mahkeme giderlerinin yüksekliği, adli yardım taleplerinin mahkemelerce reddi, adli yardımda hukuk davalarında mali durumun saptanmasında objektif ölçütün bulunmaması gibi hususlar sebebiyle kadınların adalete erişemediği dile getirilmiştir.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın kadınlara maddi destekte bulunduğu ancak bu destekten yararlanması için kadının boşanma/nafaka davası açmasını aradıkları belirtilmiş ve bu hususun bütçenin kötüye kullanımına yol açtığı ileri sürülmüştür. Destek süresinin de 6 ay-1 yıl gibi bir süreyle sınırlı olduğu ifade edilmiştir.
- Nafaka hususunda yapılması istenen yasal değişikliğin yargıda hayat bulduğu ve nafaka ücretlerinin çok düşük tespit edildiği, mahkemeler tarafından kısa süreli olarak nafaka ödenmesine karar verildiği ve ihtiyacı karşılamadığı belirtilmiştir.

- Meslek kuruluşlarının ekonomik olarak desteklenmesi gerektiği, Diyarbakır Barosu'nda adli yardıma ayrılan bütçenin yetersiz olduğu, ceza hukuku alanında adli yardım hizmetinin gönüllülük esasına dayalı olarak yerine getirildiği ifade edilmiştir. Çocuk Hakları Merkezi de gönüllülük esası ile çalıştıklarını beyan etmiştir.

- Diyarbakır'da sığınma evlerinin sayısının az olduğu, ihtiyacı karşılamadığı, kamuya ait kadın sığınma evlerinin yetersiz koşullarda hizmet verdiği, sosyal hizmet uzmanının sayıca yetersiz olduğu, kadınların ve çocukların ihtiyaçlarının karşılanamadığı, güvenlik açığının bulunduğu, çocuklara yönelik hizmetlerin yetersiz olduğu, kadınların sosyal yardım alamadıkları, sığınma evine girerken GBT uygulaması yapıldığı ve bu nedenle şiddete maruz kalmış kadınların kamuya ait sığınma evlerine veya ŞÖNİM'e gitmek istemedikleri veya çok kısa sürede kamuya ait sığınma evlerinden ayrıldıkları dile getirilmiştir. Sığınma evlerine ilişkin olarak, büyük şirketlerin sosyal sorumluluk için ayırdıkları fonları olduğu, sığınma evleri inşa edilmesi yönünde, proje bazında, STK'ların bu fonlardan yararlanmak için başvurabilecekleri belirtilmiştir.

- Bölgenin kendine özgü sorunları bulunduğu, siyasi değişimlerin kadın sorunlarına yansıdığı ifade edilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının, kamu kurumlarının ve yerel yönetimlerin işbirliği içerisinde olması, alternatif modellerin üretilmesi gerektiği, bu hususun sadece adalete erişim bakımından değil kadının yaşam hakkı bakımından da önem teşkil ettiği vurgulanmıştır.

- Çocuk İzlem Merkezi'nde çocukların savcıyı, doktoru çok uzun süre bekledikleri, zaman zaman aç kaldıkları, görevlilerin çocuğun durumunu birbirlerine anlatması ile gizliliğin ihlal edildiği, çocukların ikincil mağduriyet yaşadıkları hususlarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca ÇİM'lerde yapılan koordinasyon toplantılarına STK'ların davet edilmediği ifade edilmiştir. ÇİM'lerin çok bileşenli olmasının uygulamada pek çok soruna yol açtığı dile getirilmiştir.

-Baroların ve sivil toplum kuruluşlarının davaya katılma taleplerinin mahkemelerce reddedildiği ve bu şekilde baroların ve sivil toplum kuruluşlarının mağdurların yanında olmasının engellendiği belirtilmiştir.

-Görev bölgeleri kapsamı dışında kaldığı gerekçesi ile karakolların yapılan başvuruları birbirine iletmesi sonucu kadınların adalete erişiminin sınırlandığı, karakollardaki yaklaşımın toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarsız olduğu ve bu hususta kolluk personeline eğitim verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

- Yargılamaların cinsiyetçi yaklaşımlarla yapıldığı, kalıp yargıların değiştirilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

-Adli Görüşme Odalarının (AGO) sayıca artırılması gerektiği belirtilmiştir ve uzman sayısının yetersizliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca AGO kullanımının hakimlerce yönetiminde sorunlar yaşandığı ileri sürülmüştür.

-Sağlığa erişim konusunda eşitliğin söz konusu olmadığına, güvenliğin ve fiziki koşulların olumsuzluğuna dikkat çekilmiştir.

3- Hizmet kalitesi, izleme ve hesap verilebilirlik

-Meslek içi eğitimle ilgili olarak, Diyarbakır Barosu'nda adli yardım konusunda iletişim, hukuk, psikolojik yaklaşım gibi farklı alanlarda avukatlara hizmet içi eğitimlerin gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

-Adli yardım hizmetinin izleme ve değerlendirilmesiyle ilgili, Diyarbakır Barosu tarafından veri toplandığı ve raporlama çalışmalarının yapıldığı dile getirilmiştir. Ayrıca 2097 Nafaka dosyasının incelendiği Nafaka Araştırması Raporu hazırlanmış ve kamuoyu ile paylaşılmıştır.

- Cezaevlerinden gelen ihbarlar değerlendirilerek Diyarbakır Barosu tarafından hak ihlalleri raporlamasının da yapıldığı ifade edilmiştir.

- Kadın hakları, kadınların adalete erişimi, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele alanlarında çalışan sivil toplum kuruluşları tarafından, acil destek hizmeti verildiği, avukatların katılımı ile mahalle toplantıları, salon toplantıları, farkındalık, bilinç yükseltme grup toplantıları yapıldığı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, üreme sağlığı, sağlık konularında eğitimlerin verildiği, gerekli kurumlara yönlendirmelerin yapıldığı, sığınakların açıldığı, projelerin yürütüldüğü, bu kapsamda toplam 250 civarı dava dosyasının incelendiği ve inceleme sonucu özellikle kadınların bilgilendirilmesi yönünde eksiklerin tespit edildiği, Diyarbakır Barosu ile işbirliği yapılarak dört dilde tercüme, 7/24 avukat ve psikososyal destek hizmeti sağlandığı, dava süreçlerinin takip edildiği, sığınaklara ilişkin raporlama yapıldığı, kolluk tarafından yapılan ihlallerin takibinin ve izlenmesinin gerçekleştirildiği, cezaevlerinden gelen ihbarlar doğrultusunda takiplerin yapıldığı, kadınların maruz kaldığı hak ihlallerine ilişkin veri toplama ve izleme çalışmalarının yapıldığı dile getirilmiştir.

- Bazı STK'lar tarafından veri toplanmasına rağmen, veri toplamanın yetersiz olduğu belirtilmiş, ayrıca verileri korumanın da sorun teşkil ettiği ifade edilmiştir. Diyarbakır Barosu da bu bağlamda adli yardım başvuru formları üzerinden veri topladıklarını bildirmiştir.

- Ayırıştırılmış verilerin önemine dikkat çekilmiş, dava süreçlerini takip bakımından da veri ayırıştırmanın kolaylık sağladığı belirtilmiştir.

- Özellikle kriz dönemlerinde şiddet gören kadınların adalete erişimine özen gösterilmelidir. Bu bağlamda kollukta ihtisaslaşma eksikliği ve uzman polislere duyulan ihtiyaç gündeme getirilmiştir. En fazla başvurunun kolluğa yapıldığı, bu sebeple kolluğun eğitilmesinin önemi vurgulanmıştır.

-Uygulamanın şiddet üretmesine izin verilmemelidir. Hukuk profesyonelleri tarafından kadının mağdur edilmesi ya da ikincil mağduriyetlere yol açılması halinde, hukuka aykırı davranışlardan hukuk profesyonellerinin sorumlu tutulabilmesi gerekir.

4- Haklar ve başvuru yolları konusunda farkındalık oluşturma ve bilgiye erişim (STK'lar ve diğer paydaşlarla işbirliği)

- Diyarbakır Barosu'nun diğer barolar ile iletişim içinde olduğu, bilgi alışverişinde bulunulduğu belirtilmiş, kurumlar arası iletişimin ve koordinasyonun önemi ifade edilmiştir. Bu bağlamda kamu kurumları ile işbirliğinin, belediyeler ile birlikte çalışmanın önemine vurgu yapılmış, yargıdaki uygulayıcıların, yerel yönetimlerin, baroların, sivil toplum kuruluşlarının, eğitimcilerin, şiddet merkezlerinin koordineli çalışması ve bu yönde bir sistemin oluşturulması gerektiği hususunun altı çizilmiştir.

- Diyarbakır'da kadına yönelik şiddet ve hak ihlalleri alanında çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının, sendika ve meslek örgütlerinden kurumların, Şiddetle Mücadele Ağı'nı kurdukları ve periyodik raporların kamuoyu ile paylaşıldığı ifade edilmiştir. Ağda yer alan kurumların, şiddet başvurularını ortak veri tabanında buluşturup il düzeyinde veri oluşturmayı ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle daha etkili bir biçimde mücadele etmek için politikaların oluşturulmasını amaçladıkları belirtilmiştir.

- Kamu kurumlarının STK'lar ve diğer paydaşlarla işbirliğinin zayıf olduğu ifade edilmiş ve koordinasyon eksikliği sebebiyle veri toplamanın güçlüğüne dikkat çekilmiştir.

5- Kadınların Adalete Erişimini Desteklemeye Yönelik Programlar ve İşbirliği Örnekleri

a. Avrupa Konseyi- HELP-ONLINE Kadınların Adalete Erişimi / Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddet Eğitimleri

HELP (Human Rights Education for Legal Professionals), Avrupa Konseyi'nin hukukçulara yönelik geliştirdiği ana çevrimiçi eğitim platformudur. Platformdaki eğitimler öncelikle hukuk profesyonellerine (hakimler, savcılar, özel dava vekilleri/temsilciler, avukatlar ve kıdemli mahkeme

personeli) yönelik olup, aynı zamanda emniyet/kolluk görevlileri, adli tıp uzmanları, sivil toplum örgütleri ve eğitimle içeriğiyle ilgili alanlarda çalışan medya ve diğer profesyoneller de platformunun hedef grupları arasındadır. HELP kursları interaktif, görsel ve uygulamalı olup, insan haklarıyla ilgili çeşitli konuları kapsamakta ve Avrupa Konseyi'nin farklı çalışma alanlarını yansıtmaktadır. Bu kapsamda, "[Kadınların Adalete Erişimi](#)" ve "[Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddet](#)" HELP çevrimiçi kurslarının Türkçeye çevirisi ve adaptasyonu yapılmış ve bu kurslar Türkiye'deki tüm hukuk uygulayıcılarının kullanımına açılmıştır.

b. Adalet İçin Adli Yardım Aracı- İzmir Büyükşehir Belediyesi & İzmir Barosu

İzmir İnsan Haklarının Başkenti Projesi kapsamında, İzmir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Projeler Dairesi Başkanlığı'na bağlı Kentsel Adalet ve Eşitlik Şube Müdürlüğü ve İzmir Barosu iş birliğinde "Adalet için Adli Yardım Aracı" uygulaması, Ocak 2021'de başlatılmıştır. Bu kapsamda adalet aracı, partnerlerin sayfalarında duyurulacak tarihlerde merkezden uzak ilçe ve mahallelere giderek adalete erişimle ilgili adli yardım sağlamayı planlamaktadır. Adli yardım, İzmir Barosu avukatları tarafından, avukatlık ücretleri ise İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından sağlanacaktır².

c. Hukuk Klinikleri

Hukuk Klinikleri, hukuk fakültesi öğrencileri için geliştirilen uygulamalı eğitim modelidir. Klinik uygulamaları aracılığıyla, öğrencilerin hak arama yollarının güçlendirilmesi için çalışmalar yapmaları ve mesleki yaşamlarında ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri ve değerleri kazanmaları amaçlanmaktadır. Klinik çalışmaları ile öğrencilerin fakültede öğrendikleri teorik bilgileri gerçek yaşama aktarabilmeleri ve hukuki sorun yaşayan kişilere ücretsiz hukuki bilgi vermeleri sağlanmaktadır. Bu kapsamda çeşitli üniversitelerin hukuk fakülteleri yereldeki kurumlarla işbirliği içinde hukuki destek hizmeti sağlamaktadır.

• Ankara Üniversitesi Hukuk Kliniği

- **Ankara Adliyesi'ne** kurulan masalarda Ankara Hukuk Fakültesi öğrencileri 6284 sayılı Aile İçi Şiddet ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Kanunu hakkında bilgilendirmeler yapmakta ve ihtiyacı olanları Ankara Barosu Gelincik Merkezi'ne, ŞÖNİM'e veya ilgili kurumlara yönlendirmekte ve sunulan hizmetler hakkında bilgi vermektedirler.

Şiddete uğrayan kadınların kaldığı İlk Kabul Merkezlerinde de şiddete uğrayanlara hakları konusunda bilgilendirme çalışmaları yapılmaktadır. Ankara Sincan Kadın Cezaevi'ndeki tutuklu ve hükümlü kadınlara sahip oldukları haklar konusunda her sene bir ay boyunca bilgi

² <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/baskan-soyer-izmir-de-adalet-araci-uygulamasini-baslatti/45086/156>

verilmekte, hukuki desteğe ihtiyaç duyanlar için de Ankara Barosu Gelincik Merkezi ile işbirliği yapılmaktadır.

- **Gezici Araç Uygulaması:** Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Ankara Üniversitesi Hukuk Kliniği işbirliğinde gezici bir araçla Ankara'nın uzak ilçelerinde hukuki danışmanlık sağlanmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın Danışma Merkezi kendilerine gelen danışmanlık taleplerinin %40'nın hukuki danışmanlık üzerine olduğunu belirtmektedir. İlçelerde muhtarların desteğiyle yer sağlanarak, bilgiye ve adli yardıma erişimi kısıtlı kişilere yerinde danışmanlık ve adli yardım hizmetleri sağlanmaktadır.

• **İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Kliniği**

İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde, Hukuk Kliniği iki yarıyıl (Güz ve Bahar) süren bir derstir. Bu dersi alan öğrenciler, ilk yarıyıldan dersane ve üniversite ortamı dışında yapacakları çalışmalara yönelik bir hazırlık döneminden geçmektedir. Öğrenciler, bu dönemde, mülakat yapma, görüşme ve iletişim kurma, hukuki sorun tanımı ve çözümü, dezavantajlı gruplarla iletişim kurma, yoksulluk, sosyal dışlanma ve hukukun güçlendirme amacı üzerine beceriler kazandıktan sonra, ikinci dönemde doğrudan doğruya "alan" çalışmalarına başlamaktadır. Bu bağlamda, bu dersi alan öğrencilere iki farklı hukuki faaliyet alanı sunulmaktadır. Bunlardan ilki "**Uygulamalı Hukuk Kliniği**" başlığı altında yürütölen bir çalışmayı kapsar: Avukatlık hizmetinden yararlanma ve hukuki bilgiye erişme olanağı, içinde buldukları sosyal ve ekonomik şartlar nedeniyle sınırlı olan kişilere, onlarla görüşölerek, hukuki araştırma yapıp, gerektiğinde yazılı olarak hukuki bilgi desteği verilmektedir. İkinci faaliyet alanı ise, "**Gündelik Hayatta Hukuk Kliniği**" başlığını taşır. Bu çerçevede gerçekleştirilen çalışmalar arasında, Adalet Bakanlığı'nın izni sayesinde, İstanbul'da bulunan bazı cezaevlerindeki (Bakırköy, Maltepe, Ümraniye) hükümlü ve tutuklulara hem cezaevi hayatında hem de cezaevi dışında ihtiyaç duyabilecekleri hukuki bilgiler verilmektedir.

- Hukuk Kliniği - Akademik - Hukuk Fakültesi | İstanbul Bilgi Üniversitesi

- **Hukuk Kliniği Projesi-İstanbul Barosu & MEF Üniversitesi**
İstanbul Barosu ve MEF Üniversitesi arasında 2019 tarihinde imzalanan Hukuk Kliniği Projesi, 2021 güz yarı yılında İstanbul Barosu'nda 14.10.2021 tarihinde yapılan açılış dersiyle başlamıştır. Proje ile, Hukuk Fakültesi öğrencilerinin adalete erişim, kadın, çocuk, mülteci hakları konusunda deneyim kazanmaları amaçlanmaktadır.

d. Hukuk Klinikleri-Türkiye Barolar Birliği & Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)

Türkiye Barolar Birliği ve Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından yürütülen “Türkiye’de Mülteci, Sığınmacı, Geçici Koruma Altındaki Kişilerin Adalete Erişimlerinin Desteklenmesi Projesi” kapsamında Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay, Malatya ve Kilis’te açılan hukuk kliniklerinde, telefon üzerinden ve görüntülü konuşma yoluyla geçici koruma ve uluslararası koruma kapsamındaki kişilere hukuki yardım sunulmaktadır³. Klinikler genellikle geçici koruma ve uluslararası koruma prosedürleri (kayıt, belgelendirme, başvurunun reddi ve başvurunun geri çekilmesi), medeni hukuk (evlenme, boşanma, velayet ve vesayet), ülkeden çıkış ve ülkeye tekrar giriş prosedürleri, aile birleşimi ve vatandaşlık işlemleriyle ilgili konularda yardımcı olmaktadır.

e. Kadınlar için Ücretsiz Avukat Protokolü- Ankara Büyükşehir Belediyesi & Ankara Barosu

Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Ankara Barosu arasında imzalanan protokol gereği Ankara Barosu tarafından sağlanan avukatlarla kadınlara ücretsiz avukatlık hizmeti sağlanmaktadır.

f. Kadınlara Hukuki Bilgilendirme- Şişli Belediyesi & İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi

Şişli Belediyesi, kadınlara yönelik şiddete ilişkin toplumsal farkındalığı arttırmak ve şiddetle mücadele mekanizmalarını yaygınlaştırmak amacıyla İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezi ile 9 Mart 2021’de iş birliği protokolü imzalamıştır. Protokol kapsamında Şişli Belediyesi Kadın Danışma Merkezi’ne başvuran kadınlara, haftada bir İstanbul Barosu tarafından görevlendirilen bir avukat hukuki haklarını anlatacaktır⁴.

g. Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı- Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği

Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP), ulusal ve uluslararası düzeylerde yasal olarak tanınmış çeşitli hak alanlarını, kadının insan hakları çerçevesinde ele alan ve kadınların yerelde örgütlenmesi ve toplumsal dönüşüm için harekete geçebilmelerine odaklanan bir insan hakları eğitim programıdır. Program, aynı zamanda yasal okur- yazarlık konusunda farkındalık yaratmayı, kadınların kendi kendini güçlendirmesine destek olmayı ve hem grup üyeleri hem de ülkedeki diğer KİHEP grup katılımcıları arasında dayanışmayı geliştirmeyi hedeflemektedir. KİHEP kapsamında kadınlar 16 hafta boyunca haftada bir kez, yarım gün bir araya gelerek KİHEP grup yönlendiricisi tarafından yürütülen grup çalışmasına katılırlar.

16 haftalık Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı’nın 2. modülü, kadının insan hakları üzerinedir. Bu modülde hak kavramı, toplumsal cinsiyet rolleri, hak etme kavramı, erkek ve

³ UNHCR-Turkey-Operational-Update-February-March-2021-TRKF (2).pdf

⁴ Şişli Belediyesi İstanbul barosu kadın hakları ile merkezi ile protokol imzaladı (krttv.com.tr)

kadınların haklara erişim süreçlerindeki farklılıklar, kadının insan hakları kavramı, uluslararası ve ulusal hukukta kadın hakları, CEDAW Sözleşmesi, **Mor dizi** videolarının gösterimi gibi başlıklar içermektedir. Derneğin on sekiz kurumla eğitim verilmesi için protokolü bulunmaktadır. Bunlardan on altısı belediye, biri sendika, biri de bir kadın örgütüdür. Eğitici eğitimleri en fazla 25 kişiye verilmektedir. Eğitim, belediyelerde genellikle ilgili birimlerin (Aile ve Kadın Hizmetleri Müdürlüğü) personellerine sağlanmaktadır.

h. “Ev İçi Şiddet Acil Yardım Hattı” protokolleri-Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu & Belediyeler

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu’nun (TKDF) Ankara, İzmir, Antalya gibi büyük illerin de bulunduğu on dört belediye ile protokolü bulunmaktadır. Şiddete maruz kalan kadınların daha hızlı yardım alabilmesi için 2021’de “Ev İçi Şiddet Acil Yardım Hattı” adında akıllı telefon uygulaması başlatan TKDF, bu uygulamayla şiddete maruz kalan kadınların acil yardım hattını aramasını sağlamaktadır.

i. Acil Yardım Hattı İşbirliği Protokolü-Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu & Antalya Barosu

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (TKDF) ve Antalya Barosu arasında, kadına yönelik şiddet ve çocuk istismarının önlenmesi amacıyla "Acil Yardım Hattı İşbirliği Protokolü" imzalanmıştır. Bu protokolle, Antalya ve ilçelerinde kadına şiddet ve cinsel istismar vakaları direkt olarak baroya bildirilecektir.

j. Gelincik Merkezi-Ankara Barosu

Gelincik Projesi; Ankara Barosu tarafından 2 Nisan 2011 yılında hayata geçirilmiş bir projedir. Merkez, fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddete maruz kalan kadın, çocuk ve LGBTİ bireylerin uğradıkları şiddet ile ilgili olarak özel eğitim almış ve konusunda uzman 45 rehber avukat ve 221 gönüllü avukattan oluşmaktadır. Merkezde ayrıca ihtiyaç halinde psikologlar ve sosyal hizmet uzmanlarından da yardım alınabilmektedir.

k. Hukuki Danışmanlık- Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu & Ankara Barosu Gelincik Merkezi

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu ve Ankara Barosu Gelincik Merkezi iş birliği protokolü kapsamında, Ankara Barosu’na bağlı Gelincik Merkezi aracılığıyla kadınlara, yasal hakları, hukuki süreçler, karşılaşılan engeller, çözümler gibi çeşitli konularda eğitim verilmektedir. Ankara Barosu Başkanlığı’nca, TKDF’nin yönlendirdiği kadın ve çocuklara hukuki

danışmanlık hizmeti sunulacak, TKDF'na başvuran kadın ve çocukların hukuki işlem yapmak üzere avukata ihtiyaç duyması ve Ankara Barosu tarafından belirlenen gerekli şartları taşımaları halinde Gelincik Merkezi'nden avukat görevlendirilecektir⁵.

l. Kadın Güçlenme Merkezi - Ankara Büyükşehir Belediyesi & Hollanda Büyükelçiliği

Ankara Büyükşehir Belediyesinin ev sahipliğinde ve MATRA Sosyal Dönüşüm ve İnsan Hakları Hibe Programı aracılığı ile Hollanda Büyükelçiliği tarafından desteklenen Kadın Güçlenme Merkezi Projesi, 25 Kasım 2021 tarihinde açılmıştır⁶. Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın ve Aile Hizmetleri Daire Başkanlığı'na bağlı Kadın Danışma Merkezi ve Projeler Şube Müdürlüğü koordinasyonunda çalışacak olan Kadın Güçlenme Merkezi Projesi 24 ay süreyle (Eylül 2023'e kadar) yürütülecektir. Proje ile Kadın Danışma Merkezi'nin var olan çalışmalarının Kadın Güçlenme Merkezi çerçevesinde yürütülmesi, STK temelli hizmet modeline geçilmesi ve üniversitelerin kadın çalışmalarını yerel yönetimlerle yapmalarının sağlanması amaçlanmaktadır. Ankara'da yaşayan kadınlar için yeni bir mekanizma geliştirecek merkezde dijital altyapı oluşturularak, 7 STK ve 4 Üniversitenin kadın çalışmaları bölümleri de yer alacaktır. Büyükşehir Belediyesi tarafından haftanın belirli günleri belediye bünyesinde sağlanan masalar sayesinde sivil toplum kuruluşları tarafından kadınlara yasal destek de içeren danışmanlık hizmeti sunulacaktır.

m. Mor Haritam Uygulaması- Ankara Büyükşehir Belediyesi & UN Women

Mor Haritam uygulaması İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SIDA) aracılığıyla fonlanan ve BM Kadın Birimi Türkiye tarafından yürütülen "Türkiye'de Siyasi Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi" kapsamında tasarlanmıştır. UN Women işbirliği ile hazırlanan proje 4 Ocak 2021 itibariyle hayata geçmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen "Yerel Eşitlik Eylem Planı" kapsamında kentin kadınlar için daha güvenli hale getirilmesi hedefi ile hayata geçirilen Mor Haritam üzerinden kadınlardan alınan geri bildirimler sayesinde Ankara'daki güvensiz ve riskli bölgeler tespit edilebilmektedir. Harita sayesinde hizmetlerin planlama ve bütçeleme süreçlerine kadınlar da dâhil olmaktadır. Kadınlar ilçelerdeki kreşleri, şiddet önleme merkezlerini, meslek kursları ve danışma merkezlerini adres ve telefonları ile görerek kendi mahallelerindeki tüm verilere ulaşmaktadır. Proje Başkent Mobil uygulamasına da eklenmiştir.

⁵ Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu - Hizmetler (tkdf.org.tr)

⁶ Başkent'te Kadın Güçlenme Merkezi açıldı (ankaramasasi.com)

n. Atakum Belediyesi (Samsun)-CEID

Karadeniz Yeni Ufuklar Derneği (Samsun-Atakum) CEID hibe programı desteğiyle *Güvenli Kentler İçin Daha Çok Eşitlik Daha Çok İzleme Projesi*'ni yürütmektedir. 2021 Ağustos ayında başlayan proje 15 aylık boyunca ve 7 farklı ildeki (Samsun, Çanakkale, Rize, Hatay, Manisa, Eskişehir ve Antalya) belediyelerle yürütülmektedir. Bu proje kapsamında Ankara Büyükşehir Belediyesi referans alınarak, Samsun Atakum Belediyesi'nde mor harita uygulaması başlatılacaktır.

o. Nilüfer Belediyesi

Nilüfer Belediyesi, dernekler yerleşkesi uygulaması ile kadın ve LGBTI+ derneklere çalışmalarını yürütebilmeleri için alan sağlamaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından finanse edilmektedir

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Bu proje Avrupa Konseyi tarafından yürütölmektedir

Avrupa Birliği üye ölkeleri bilgi, kaynak ve geleceklerini birleştirmeye karar vermiştir. Bu ölkeler, birlikte, kültürel çeşitlilik, hoşgörü ve bireysel özgürlükleri korurken, istikrar, demokrasi ve sürdürülebilir kalkınma bölgesi oluşturmusedir. Avrupa Birliği, bu kazanımlarını ve değerlerini sınırları ötesindeki ölkeler ve insanlarla da paylaşmaya kararlıdır.

<http://europa.eu>

Avrupa Konseyi Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları kurulusudur. Kurulus, Avrupa Birliği'ne üye tüm ölkeler dahil olmak üzere 46 üye ölkeden oluşmaktadır. Tüm Avrupa Konseyi üyeleri insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü korumaya yönelik Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşmenin üye ölkelerdeki uygulamasını denetler.

www.coe.int

Bu rapor, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyinin mali desteğiyle hazırlanmıştır. Burada ifade edilen görüşler hiçbir şekilde tarafların resmi görüşünü yansıtmamaktadır.